Οι μπολσεβίκοι, το σχίσμα των νεωτεριστών και το Προλεταριάτο Κωνσταντινουπόλεως

Μιχαήλ Σκαρόφσκι, Δρ. Ιστορίας, ανώτατος επιστημονικός συνεργάτης και γενικός αρχειοφύλακας του Κεντρικού Κρατικού Αρχείου Αγίας Πετρουπόλεως, καθηγητής του Κρατικού Ινστιτούτου Πολιτισμού Αγίας Πετρουπόλεως, καθηγητής της Θεολογικής Ακαδημίας Αγίας Πετρουπόλεως, μέλος του επιστημονικού συμβουλίου του Ινστιτούτου Συγκριτικών Εκκλησιαστικών-Κρατικών Μελετών Βερολίνου

Η συνεργασία των Πατριαρχών Κωνσταντινουπόλεως και των μπολσεβίκων άρχισε λίγα χρόνια μετά τον Οκτώβριο του 1917. Αυτή η συναναστροφή απέφερε αμοιβαίο όφελος. Εάν οι μπολσεβίκοι επιθυμούσαν με τη συνδρομή της Κωνσταντινουπόλεως να νομιμοποιήσουν τους νεωτεριστές τους, το Φανάρι ήθελε να προστατευθεί από την πίεση των Τούρκων, οι οποίοι επίσης ενδιαφέρθηκαν για σταθερές σχέσεις με την ΕΣΣΔ. Σε αυτό το «τρίγωνο», λοιπόν, βρέθηκε η Ρωσική Ορθόδοξη Εκκλησία με επικεφαλής τον Πατριάρχη Τύχωνα. Θα εξετάσουμε τους βασικούς σταθμούς των επαφών των μπολσεβίκων με την Κωνσταντινούπολη την πρώτη δεκαετία μετά το Οκτωβριανό πραξικόπημα.

Η έμμεση συνεργασία

20 Νοεμβρίου 1918

Στις 20 Νοεμβρίου 1918 το Λαϊκό Επιτροπάτο Εξωτερικών Υποθέσεων απάλλαξε από την κατάσχεση και εθνικοποίηση το κτίριο του γραφείου του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στη Ρωσία (Μόσχα, επί της παρόδου Κραπίβενσκι αρ. 4).

2 Δεκεμβρίου 1918

Στις 2 Δεκεμβρίου 1918 το νομικό τμήμα του Δημοτικού Συμβουλίου της Μόσχας πιστοποίησε ότι το κτίριο του γραφείου αντιπροσωπεύσεως του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στη Ρωσία εξαιρέθηκε από την ισχύ του διατάγματος «Περί διαχωρισμού της Εκκλησίας από το Κράτος».

Εν συνεχεία η ακίνητη περιουσία της Κωνσταντινουπόλεως στη Μόσχα θα αποτελέσει μόνιμο αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ του Πατριάρχη και των μπολσεβίκων.

Η πρώτη καταδίκη

5 Μαΐου 1922

Στις 5 Μαΐου 1922 η Σύνοδος του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως υιοθέτησε μνημόνιο για την υπεράσπιση των διωκομένων χριστιανών στην Ασία και τη Ρωσία, με το οποίο καταδίκαζε την εκστρατεία των μπολσεβίκων για την αφαίρεση των εκκλησιαστικών τιμαλφών και τη σύλληψη του Αγιωτάτου Πατριάρχου Μόσχας και Πασών των Ρωσσιών Τύχωνος.

Η υποστήριξη του σχίσματος των νεωτεριστών

9 Ιουλίου 1922

Στις 9 Ιουλίου 1922 ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μελέτιος Δ΄ (Μεταξάκης) απέστειλε επιστολή στον αντιπρόσωπό του στη ΡΣΟΣΔ (Ρωσική Σοβιετική Ομοσπονδιακή Σοσιαλιστική Δημοκρατία) αρχιμανδρίτη Ιάκωβο Δημόπουλο, εκφράζοντας την επιθυμία υπό ορισμένες προϋποθέσεις να στείλει αντιπροσωπεία του Πατριαρχείου στη Μόσχα για να συμμετάσχει στο Συνέδριο εκπροσώπων του οργανωμένου από τις σοβιετικές Αρχές τον Μάιο 1922 σχίσματος των νεωτεριστών.

7-11 Αυγούστου 1922

Στις 7-11 Αυγούστου 1922 στο συνέδριο της οργανώσεως των νεωτεριστών «Ζώσα Εκκλησία» στη Μόσχα ως επίτιμο μέλος του προεδρείου συμμετείχε ο αντιπρόσωπος του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στη ΡΣΟΣΔ αρχιμανδρίτης Ιάκωβος Δημόπουλος.

29 Απριλίου – 9 Μαΐου 1923

29 Απριλίου – 9 Μαΐου 1923 ο αντιπρόσωπος του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στη ΡΣΟΣΔ

αρχιμανδρίτης Ιάκωβος Δημόπουλος συμμετείχε στη Β΄ Σύνοδο των νεωτεριστών, η οποία υιοθέτησε απόφαση περί καθαιρέσεως του Αγιωτάτου Πατριάρχη Μόσχας και πασών των Ρωσσιών Τύχωνα.

Αίτημα προστασίας

Στις αρχές του 1923 ο αντιπρόσωπος του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στη ΡΣΟΣΔ αρχιμανδρίτης Ιάκωβος Δημόπουλος υπέβαλε αίτημα στην Ανώτατη Εκκλησιαστική Διοίκηση των νεωτεριστών για να μεσολαβήσει ενώπιον «της σεβαστής Σοβιετικής Εξουσίας» για την προστασία των δικαιωμάτων του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως έναντι της τουρκικής κυβερνήσεως.

Συλλυπητήρια για τον θάνατο του Λένιν

Ιανουαρίου 1924

Στα τέλη Ιανουαρίου 1924 ο νέος αντιπρόσωπος του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στην ΕΣΣΔ ιερομόναχος Βασίλειος Δημόπουλος εξέφρασε συλλυπητήρια για τον θάνατο του Λένιν προς την οικογένεια του εκλιπόντος και την σοβιετική κυβέρνηση.

Το νέο Ιουλιανό ημερολόγιο

8 Μαρτίου 1924

Στις 8 Μαρτίου 1924 ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ζ΄ (Ζερβουδάκης ή Παπασταυριανός) με την περί αυτόν Σύνοδο εισήγαγε επισήμως το νέο Ιουλιανό ημερολόγιο στην Εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως. Απαντώντας στην εγκύκλιο του Πατριάρχη Γρηγορίου Ζ΄ σχετικά με την εισαγωγή του νέου ημερολογίου ο Αγιώτατος Πατριάρχης Μόσχας και πασών των Ρωσσιών Τύχων γνώρισε στον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως ότι παρά τη λήψη της επιστολής για την εισαγωγή του νέου ημερολογίου από τις 10 Μαρτίου, στη Ρωσική Εκκλησία η εισαγωγή αυτού του ημερολογίου αποδείχθηκε ανέφικτη εξαιτίας της έντονης αντιδράσεως του λαού.

23 Μαρτίου 1924

Στις 23 Μαρτίου 1924 ο πρόεδρος της Συνόδου των νεωτεριστών «μητροπολίτης» Ευδόκιμος Μεσιόρσκι επίσης έλαβε την εγκύκλιο του Πατριάρχη Γρηγορίου Ζ΄ σχετικά με την εισαγωγή του νέου ημερολογίου. Οι νεωτεριστές εξέλαβαν αυτή την κίνηση προσοχής προς το πρόσωπό τους ως πράξη αναγνωρίσεώς τους.

Ευθεία υποστήριξη στους νεωτεριστές και τους μπολσεβίκους

29 Μαρτίου 1924

Στις 29 Μαρτίου 1924 το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως απέστειλε στον ποιμενάρχη των ρωσικών κοινοτήτων στην Κωνσταντινούπολη αρχιεπίσκοπο Αναστάσιο Γκριμπανόφσκι επιστολή, με την οποία έδιδε εντολή στους Ρώσους κληρικούς στο έδαφος του Πατριαρχείου να αποφεύγουν «εκδηλώσεις πολιτικής φύσεως, καθώς και μνημόνευση ονομάτων και προσώπων, που υποδεικνύουν πολιτικές προσδοκίες και προτιμήσεις και γι᾽ αυτό μπορούν να προκαλέσουν σοβαρή βλάβη τόσο ειδικότερα, όσο και εν γένει».

Διευκρινίζοντας το περιεχόμενο της επιστολής ο γραμματέας της Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως έγραφε ότι με αυτήν «απαγορεύεται να θίγεται ο μπολσεβικισμός από κάθε άποψη, έστω και ως πρόδηλα αντιθρησκευτική και ανήθικη αρχή, διότι τούτο θα μπορούσε να επισκιάσει τη σοβιετική εξουσία, η οποία αναγνωρίζεται ως νόμιμη από όλο τον ρωσικό λαό και τον Πατριάρχη Τύχωνα». Στους Ρώσους κληρικούς δόθηκε η συμβουλή «να αναγνωρίσουν τους μπολσεβίκους». Επιπλέον, λόγω της αναγνωρίσεως της Συνόδου των νεωτεριστών στην ΕΣΣΔ από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, στους Ρώσους αρχιερείς στην Κωνσταντινούπολη απαγορεύθηκε αυστηρά να μνημονεύουν τον Πατριάρχη Τύχωνα στις ακολουθίες, όπως και την Υπερόρια Ρωσική Σύνοδο της Ιεραρχίας. Οι αρχιεπίσκοποι Αναστάσιος Γκριμπανόφσκι και Αλέξανδρος Νεμολόφσκι αρνήθηκαν να συμμορφωθούν με την εντολή αυτή.

Το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως μεταβαίνει στη Ρωσία

18 Απριλίου 1924

Στις 18 Απριλίου 1924 η Σύνοδος των νεωτεριστών αποφάσισε: «Εξαιτίας της εκδιώξεως του οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου Ζ΄ από τους κεμαλικούς και της δυσμενούς οικονομικής θέσεώς του, να προταθεί η παροχή φιλοξενίας στον ίδιο, ο οποίος πάντοτε βρίσκεται στις επάλξεις των συμφερόντων της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, γι᾽ αυτό, με τη σύμφωνη γνώμη της πεντάδας [Τρότσκι, Σμίντοβιτς, Γκάλκιν, Κράσικοφ και Τουτσκόφ], να του χορηγηθεί δικαίωμα ελεύθερης επιλογής ως τόπου διαμονής μια από τις ακόλουθες πόλεις: Νοβοροσίσκ, Οδησσός, Κίεβο, Πετρούπολη ακόμη και Μόσχα, με κάλυψη όλων των δαπανών τόσο του Αγιωτάτου Γρηγορίου Ζ΄, όσο και όλης της συνοδείας του, υπό τον όρο της νομιμοποίησης της Συνόδου και όλων των αποφάσεων της Συνάξεως [των νεωτεριστών] του 1923, η οποία απομάκρυνε τον Πατριάρχη Τύχωνα».

Αυγά από τον Πατριάρχη

Την άνοιξη του 1924 ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Γρηγόριος Ζ΄ απέστειλε χαιρετισμό στη Σύνοδο των νεωτεριστών υπό τη μορφή πασχαλινών αυγών.

Πίεση στον Πατριάρχη Τύχωνα

6 Μαΐου 1924

Στις 6 Μαΐου 1924 στην ομιλία του ενώπιον της Συνόδου της Κωνσταντινουπόλεως ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ζ΄ κάλεσε τον Αγιώτατο Πατριάρχη Μόσχας και πάσης Ρωσίας Τύχωνα να αποποιηθεί εκουσίως το πατριαρχικό του αξίωμα και να αποσυρθεί αμέσως από τη διοίκηση της Εκκλησίας. Σύμφωνα με το έγγραφο, που διανεμήθηκε στη Μόσχα σε μετάφραση του αρχιμανδρίτη Βασιλείου Δημοπούλου με τίτλο «Εναρκτήρια ομιλία της Αυτού Αγιότητος του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου Ζ΄ και απόφαση της Ιεράς Συνόδου σχετικά με τις κατευθύνσεις του έργου της αποστελλομένης στη ΕΣΣΔ Πατριαρχικής Αποστολής», ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ζ΄ δήλωσε ότι «κατόπιν προσκλήσεως εκκλησιαστικών κύκλων της ΕΣΣΔ (δηλαδή, των νεωτεριστών) δέχθηκε την προταθείσα σε αυτόν «υπόθεση διευθετήσεως των συγχύσεων και διαφωνιών, οι οποίες επισυνέβησαν τον τελευταίο καιρό στην εκεί αδελφή Εκκλησία, ορίσας επί τούτῳ ειδική εξ αρχιερέων Πατριαρχική Επιτροπή». Η Επιτροπή θα έπρεπε «να μεταβεί εκεί, ώστε, Θεού συνάρσει, διά λόγου αγάπης και διαφόρων τρόπων να συμβάλει στην αποκατάσταση της ομόνοιας και της ενότητας στην Αδελφή Εκκλησία προς όφελος ολόκληρης της Ορθοδοξίας». Υπήρχε ειδική ρήτρα ότι «η αποστελλόμενη Επιτροπή θα πρέπει στο έργο της να στηρίζεται στα εκεί εκκλησιαστικά ρεύματα, τα οποία είναι πιστά στην Κυβέρνηση της ΕΣΣΔ».

1 Ιουνίου 1924

Την 1ην Ιουνίου 1924 στην εφημερίδα «Ιζβέστια ΤΣΙΚ» («Ειδήσεις της Κεντρικής Εκτελεστικής Επιτροπής») δημοσιεύθηκε άρθρο με τίτλο «Ο Οικουμενικός Πατριάρχης απομάκρυνε τον τέως Πατριάρχη Τύχωνα από τη διοίκηση της Ρωσικής Εκκλησίας», το οποίο έλεγε: «Ο αντιπρόσωπος του Οικουμενικού Πατριάρχη στη Μόσχα αρχιμανδρίτης Βασίλειος Δημόπουλος ανακοίνωσε σε εκπρόσωπο του Ρωσικού Τηλεγραφικού Πρακτορείου τα εξής: «Έχω μόλις λάβει ανακοίνωση από την Κωνσταντινούπολη ότι η Πατριαρχική Σύνοδος της Κωνσταντινουπόλεως υπό την προεδρία του Οικουμενικού Πατριάρχη Γρηγορίου Ζ΄ εξέδωσε απόφαση περί απομακρύνσεως του Πατριάρχη Τύχωνα από τη διοίκηση της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας ως υπαιτίου όλης της εκκλησιαστικής συγχύσεως. Η απόφαση αυτή ετέθη στις 6 Μαΐου στη συνεδρία της περί τον Οικουμενικό Πατριάρχη Συνόδου και ενεκρίθη ομοφώνως». Σύμφωνα με τον αρχιμανδρίτη Βασίλειο, αυτή η απόφαση είναι αποτέλεσμα των επανειλημμένων συμβουλών εκ μέρους των Πατριαρχών της Ανατολής και, ειδικότερα, του Πατριάρχη της Σερβίας. Παράλληλα, ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως αποστέλλει στη Μόσχα έγκριτη επιτροπή από κορυφαίους ιεράρχες της Ανατολής για να ενημερωθούν για τις υποθέσεις της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας… Ταυτοχρόνως ο Οικουμενικός Πατριάρχης αναγνώρισε τη Ρωσική Σύνοδο [των νεωτεριστών] ως

επίσημο επικεφαλής της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας και έθεσε σε αργία από κάθε ιεροπραξία τους ιεράρχες, που δραπέτευσαν από τη Ρωσία στο εξωτερικό με επικεφαλής τον Αντώνιο Χραποβίτσκι. Όλοι αυτοί οι ιεράρχες υπόκεινται σε εκκλησιαστικό δικαστήριο».

18 Ιουνίου 1924

Στις 18 Ιουνίου του 1924 ο Αγιώτατος Πατριάρχης Τύχων στην απαντητική επιστολή του προς τον Πατριάρχη Γρηγόριο Ζ΄ απέρριψε τεκμηριωμένα αυτές τις ακατάλληλες υποδείξεις: «Μας προκάλεσε όχι λίγη σύγχυση και έκπληξη το ότι... ο επικεφαλής της Εκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, χωρίς οποιαδήποτε προηγούμενη συνεννόηση μαζί μας, ως νόμιμο εκπρόσωπο και επικεφαλής όλης της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, παρεμβαίνει στην εσωτερική ζωή και τις υποθέσεις της Αυτοκεφάλου Ρωσικής Εκκλησίας. Οι Ιερές Σύνοδοι (βλ. 2^{ο} και 3^{ο} καν. της Β΄ Οικουμενικής κ.α.) αναγνώριζαν πάντοτε στον επίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως μόνον το πρωτείο τιμής, αλλά δεν αναγνώριζαν και ούτε αναγνωρίζουν το πρωτείο εξουσίας ή εν γένει πρωτείο... Γι᾽ αυτό κάθε αποστολή οποιασδήποτε Επιτροπής χωρίς επικοινωνία μαζί μου ως μόνον νόμιμο και ορθόδοξο Πρωθιεράρχη της Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας, χωρίς τη γνώση μου, δεν είναι νόμιμη, δεν θα γίνει αποδεκτή από τον ρωσικό ορθόδοξο λαό και δεν θα συμβάλει στη γαλήνη, αλλά θα προκαλέσει ακόμη μεγαλύτερη ταραχή και διχασμό στη ζωή της και χωρίς αυτά πολυβασανισμένης Ρωσικής Ορθοδόξου Εκκλησίας... Ο λαός δεν είναι στο πλευρό των σχισματικών, αλλά στο πλευρό του νόμιμου και ορθοδόξου Πατριάρχη. Επιτρέψτε μου να αμφισβητήσω και το προτεινόμενο από την Υμετέρα Αγιότητα μέτρο ειρηνεύσεως της Εκκλησίας, που συνίσταται στην απομάκρυνσή μου από τη διοίκηση της Εκκλησίας και την έστω προσωρινή κατάργηση του πατριαρχικού θεσμού στη γη των Ρώσων. Δεν θα ειρηνεύσει τούτο την Αγία Εκκλησία, αλλά θα προκαλέσει νέα σύγχυση και θα επιφέρει νέα θλίψη στους και άνευ αυτών πολυβασανισμένους πιστούς προς ημάς αρχιποιμένες και ποιμένες...». Μετά από αυτή την επιστολή ο Πατριάρχης Γρηγόριος Ζ΄ διέκοψε εκ των πραγμάτων την επικοινωνία με τον Αγιώτατο Πατριάρχη Τύχωνα και εφεξής διατηρούσε αλληλογραφία μόνον με τη Σύνοδο των νεωτεριστών.

Εκ μέρους όλων των προλεταρίων της Κωνσταντινουπόλεως

21 Ιουλίου 1924

Στις 21 Ιουλίου 1924 ο αντιπρόσωπος του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως στην ΕΣΣΔ αρχιμανδρίτης Βασίλειος Δημόπουλος εκ μέρους του Πατριάρχη Γρηγορίου Ζ΄ και «όλου του προλεταριάτου της Κωνσταντινουπόλεως» απευθύνθηκε στον επικεφαλής της Γραμματείας επί υποθέσεων των θρησκευτικών λατρειών παρά το Προεδρείο της Κεντρικής Εκτελεστικής Επιτροπής της ΕΣΣΔ Π.Γ. Σμίντοβιτς: «Έχοντας επικρατήσει επί των εχθρών της, έχοντας υπερνικήσει κάθε εμπόδιο και ενδυναμωθεί, η Σοβιετική Ρωσία μπορεί να ανταποκριθεί τώρα στα

αιτήματα του ευμενώς διακειμένου έναντί της προλεταριάτου της Μέσης Ανατολής και κατ᾽ αυτόν τον τρόπο να τον προδιαθέσει ακόμη περισσότερο υπέρ αυτής. Είναι στα χέρια σας, σύντροφε Σμίντοβιτς, να καταστήσετε το όνομα της Σοβιετικής Ρωσίας ακόμη πιο δημοφιλές στην Ανατολή από ό,τι ήταν παλαιότερα και Σας παρακαλώ θερμώς να παράσχετε τη μέγιστη εξυπηρέτηση στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, ως ισχυρά και κραταιά κυβέρνηση μιας ισχυράς δυνάμεως, πολύ περισσότερο που ο Οικουμενικός Πατριάρχης, ο οποίος αναγνωρίζεται στην Ανατολή ως επικεφαλής παντός του ορθοδόξου λαού, με τις ενέργειές του σαφώς κατέδειξε τη συμπάθειά του υπέρ της σοβιετικής εξουσίας, την οποία έχει αναγνωρίσει».

Ο «γκρίζος καρδινάλιος» της Κωνσταντινουπόλεως

27 Σεπτεμβρίου 1927

Στις 27 Σεπτεμβρίου 1927 ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Βασίλειος Γ΄ απέστειλε επιστολή στον πρόεδρο της Κεντρικής Εκτελεστικής Επιτροπής της ΕΣΣΔ Μ. Καλίνιν, με την οποία επιβεβαίωνε την εξουσιοδότηση του αρχιμανδρίτη Βασιλείου Δημοπούλου ως αντιπροσώπου του και «ευχαρίστησε ολοθύμως» για την ευμενή διάθεση υπέρ αυτού. Την ίδια στιγμή ο Βασίλειος Δημόπουλος, σύμφωνα με ισχυρισμούς του Τύπου των νεωτεριστών, «επανακαθαγίαζε» τους ναούς «του Πατριάρχη Τύχωνα» για τις ανάγκες των νεωτεριστών, με τους οποίους και μόνον διατηρούσε ευχαριστιακή κοινωνία.

9-12 Φεβρουαρίου 1929

Στις 9-12 Φεβρουαρίου 1929 ο αρχιμανδρίτης Βασίλειος Δημόπουλος, που εκπροσωπούσε το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως στην ΕΣΣΔ τέλεσε πανηγυρικές ακολουθίες στους ναούς των νεωτεριστών στο Λένινγκραντ, καλώντας τους πιστούς να ενωθούν γύρω από την Ιερά Σύνοδο των νεωτεριστών ενόψει της προπαρασκευής της Οικουμενικής Συνόδου.

Μια πηγή: https://mospat.ru/gr/authors-analytics/86642/